

Anna Drelich

Instytut Socjologii na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne nr 4, 97-102

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Socjologia w Polsce

*INSTYTUT SOCJOLOGII NA UNIWERSYTECIE IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU***TRADYCJE**

Początki polskiej socjologii sięgają ostatnich dziesięcioleci XIX wieku. Na przełomie XIX i XX stulecia istniało już liczne grono pisarzy, którzy podejmowali tematy socjologiczne. Należy tu wymienić nazwiska takich uczonych jak: Ludwik Gumpłowicz, L. Krzywicki, E. Abramowski, Z. Balicki, W. M. Kozłowski, K. Kelles-Krauz, St. Krasieński, B. Limanowski, J. K. Potocki. Podobnie jak w przypadku działalności uczonych innych krajów, gdzie socjologia uzyskała status odrębnej nauki, polscy socjologowie wspomnianego okresu działali w rozproszeniu poza murami uniwersytetów (Chalasiński 1948: 3-4). W Polsce socjologia stała się nauką akademicką w okresie międzywojennym. Odrodzenie państwa polskiego, silne dążenie kręgów inteligencji, by posiadać ośrodki akademickie na najwyższym europejskim poziomie, a także ogromny przyrost dorobku socjologicznego były czynnikami, które zadecydowały o wprowadzeniu socjologii na polskie uniwersytety (Chalasiński 1948: 13). Nie przez przypadek pierwszy Instytut Socjologii powstał właśnie w Poznaniu. Dla Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Lwowskiego socjologia była kierunkiem zbyt nowatorskim jak na owe czasy (Winclawski 2003: 13-17). Uniwersytet Poznański natomiast, (...) *nieobciążony nawarstwieniami tradycji, skupiający młodych profesorów, znajdujący się w dzielnicy wysoce ucywilizowanej, myślącej pragmatycznie – chętnie imał się wszystkiego, co nowe* (Kwilecki, Ziółkowski 1981: 10). Takim *novum* było powołanie w 1920 roku Katedry Socjologii. Pojawiły wówczas niezbędne ramy instytucjonalne umożliwiające rozwój socjologii jako samodzielnej dyscypliny akademickiej. Potrzebę utworzenia takiego ośrodka Józef Chalasiński wyraził w następujących słowach: *Dla istnienia socjologii jako odrębnej nauki trzeba, aby piszący na tematy socjologiczne tworzyli grupę ludzi świadomych wspólnych zadań poznawczych, aby uznawali stosowane przez siebie naukowe metody, kontrolowali się wzajemnie z punktu widzenia kryteriów wspólnie uprawianej nauki i mieli poczucie zbiorowej odpowiedzialności za losy tej nauki* (Chalasiński 1948: 37). Sprzyjające ku temu warunki zaistniały w Poznaniu.

OKRES MIĘDZYWOJENNY

Pierwszym krokiem uczynionym w celu instytucjonalizacji socjologii na gruncie polskim było utworzenie na Uniwersytecie Poznańskim z dniem 1 marca 1920 roku Katedry Filozofii, która już 1 października tego samego roku na wniosek jej kierownika - Floriana Znanięckiego - zostaje przemianowana na Katedrę Socjologii i Filozofii Kultury. *Bezpośrednio po rozpoczęciu zajęć na uniwersytecie zorganizował zakład naukowy pod nazwą „Seminarium Socjologiczne”, uzyskując nominację dyrektora zakładu (...),* pragnieniem Znanięckiego było jednak stworzenie w Poznaniu ośrodka socjologicznego (Dulczwski 1981: 57). To usilne dążenie zaowocowało powołaniem w 1921 roku pierwszego w Polsce Instytutu Socjologicznego. Początkowo jego siedzibą było mieszkanie Floriana Znanięckiego. W roku 1927 nastąpiła reorganizacja, w efekcie której *Instytut Socjologiczny przeobraził się z instytucji lokalnej w ogólnopolską i przyjął nazwę Polskiego Instytutu Socjologicznego*

(Chalasiński 1948: 7). Następnym tego przeobrażenia było uruchomienie w 1930 roku kwartalnika o nazwie *Przegląd Socjologiczny*. Czasopismo miało na celu konsolidację środowisk polskich socjologów oraz popularyzację dorobku ich myśli naukowej (por. Znaniecki 1931: 1-2). Periodyk był tak silnie związany z osobą redaktora naczelnego, że podczas wyjazdu Znanieckiego na wykłady do Uniwersytetu Columbia zawieszono jego wydawanie. Wznowienie nastąpiło za sprawą Józefa Chalasińskiego w roku 1934, jednak II wojna światowa ponownie przerwała ciągłość wydawniczą (por. Chalasiński 1974: 67-71; Kwilecki, Ziółkowski 1981: 11-12; Dulczewski 2000: 105-107).

Kolejnym skutkiem wspomnianego przeobrażenia Instytutu było zorganizowanie w 1930 roku w Poznaniu pierwszego Zjazdu Socjologów Polskich. Istotnym osiągnięciem tego spotkania stało się założenie Polskiego Towarzystwa Socjologicznego z Zarządem w Warszawie (Dulczewski 1981: 80). Od tamtej pory w Poznaniu odbyły się jeszcze dwa Ogólnopolskie Zjazdy Socjologiczne. W 1969 roku miał miejsce IV Zjazd. Jego temat był następujący: „Teoria i badania socjologiczne a praktyka społeczna”. Hasło przewodnie XII Zjazdu, który zorganizowano w 2004 roku brzmiało: „Polska w Europie: uwarunkowania i perspektywy”.

Katedra Socjologii i Filozofii, a także poznański Instytut Socjologiczny zostały powołane do życia w niezwykle trudnym momencie historii Polski. *Księga pamiątkowa* wydana w piątą rocznicę utworzenia Uniwersytetu Poznańskiego zawiera informacje na temat problemów materialnych i personalnych, z jakimi borykał się Instytut i Seminarium Socjologiczne w początkach swego istnienia (Kwilecki, Ziółkowski 1981: 13).

Rola Floriana Znanieckiego dla poznańskiej i polskiej socjologii omawianego okresu wydaje się trudna do przecenienia. W roku akademickim 1927/1928 wyodrębnił on socjologię jako samodzielny kierunek studiów. Od roku 1930, dzięki uprzedniemu opracowaniu przez Znanieckiego programu studiów magisterskich, studia socjologiczne kończyły się otrzymaniem stopnia: „magister socjologii w zakresie filozofii” (Dulczewski 2000: 85-87). Ważną kartą w historii socjologii polskiej było także wydanie w roku 1922 książki *Wstęp do socjologii* autorstwa Znanieckiego (por. Chalasiński 1974: 51-55, a także Chalasiński 1948: 6). *W ramach ogólnej koncepcji nauk humanistycznych «Wstęp do socjologii» przyniósł nowe pod względem metodologicznym bardzo wyraźnie zarysowane, ujęcie socjologii jako nauki* (Rybicki 1975: 36).

Prócz bogatego dorobku naukowego (ponad 100 publikacji) pozostawił po sobie Znaniecki także szkołę socjologiczną - i to w dwojakim sensie. Przede wszystkim, szkołę rozumianą jako wyraz określonego zdecydowanego poglądu co do przedmiotu i zakresu socjologii, jak również szkołę pojmowaną jako relację mistrz - uczniowie (Kwilecki, Ziółkowski 1981: 13-15).

OKRES WOJNY I OKUPACJI

Wybuch II wojny światowej przerwał działalność polskich uniwersytetów. Ciągłość pracy naukowej mogła być zachowana jedynie dzięki tajnym zebraniom naukowym i tajnym kompletom. Pomimo iż w czasie wojny i okupacji zabrakło osoby Mistrza, uczniowie Floriana Znanieckiego kontynuowali pracę dydaktyczną w Tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich utworzonym w 1940 roku. *Kiedy w 1945 r. zaczęły się na nowo organizować w Polsce uniwersyteckie ośrodki myśli socjologicznej, brakło już prawie wszystkich przedstawicieli socjologii polskiej lat międzywojennych* (Chalasiński 1948: 52). Florian Znaniecki nie powrócił już do kraju. Wybuch wojny zastał go w drodze powrotnej ze Stanów Zjednoczonych do Polski. Po krótkim pobycie w Londynie udał

się ponownie na kontynent amerykański. Otrzymał posadę profesora w Uniwersytecie Illinois pozostał tam do końca życia. Zmarł w 1958 roku.

WZNOWIENIE DZIAŁALNOŚCI PO 1945 ROKU

W 1945 roku Florian Znaniecki cedował funkcję kierownika na Tadeusza Szczurkiewicza, który podjął trud odbudowy poznańskiego ośrodka. Już w 1946 roku nastąpiło wznowienie *Przeglądu Socjologicznego*. W okresie powojennym 1945-1951 Katedra Socjologii wykształciła liczne zastępy socjologów, którzy odtworzyli Instytut po 1956 roku. Od 1951 roku bowiem Katedra została przemianowana na Katedrę Historii Myśli Społecznej, tracąc tym samym możliwość nadawania stopnia magistra. Katedra Socjologii zostaje przywrócona w 1956 roku. Jej kierownikiem zostaje Stanisław Kowalski. Przełomem w okresie Polski Ludowej okazał się rok 1968, kiedy po kilkunastoletniej przerwie nastąpiło wznowienie kierunku studiów w zakresie socjologii. W dniu 1 października 1969 roku Katedra Socjologii zostaje przekształcona w Instytut Socjologii i od tego momentu nieprzerwanie kształci adeptów socjologii nadając stopień magistra. Rok 1970 przyniósł natomiast uruchomienie studiów doktoranckich, na które w kolejnych latach przyjmowano około 30-40 osób rocznie (Kwilecki, Ziółkowski 1981: 27-30).

W latach 1962-1972 funkcję Dyrektora sprawuje w Instytucie Władysław Markiewicz. W następnej kolejności stanowisko to obejmuje Andrzej Kwilecki i pełni swoje obowiązki do 1984 roku. W latach 1984-1993 kierownictwo sprawuje Marek Ziółkowski. Jan Włodarek pracuje na stanowisku Dyrektora w latach 1993-2005. Jako kolejny nominację na tę funkcję otrzymuje Krzysztof Podemski. Od roku akademickiego 2008/2009 pracami Instytutu kierują obecny Dyrektor Rafał Drozdowski, Zastępca Dyrektora Instytutu ds. naukowych Marek Krajewski oraz Zastępca Dyrektora Instytutu ds. dydaktyki Iwona Przybył.

SPECYFIKA POZNAŃSKIEGO INSTYTUTU SOCJOLOGII

Na specyfikę Instytutu składa się kilka dystynktywnych cech. Jak podkreślali w 1980 roku w wydanej z okazji 60-lecia socjologii poznańskiej okolicznościowej publikacji Andrzej Kwilecki i Janusz Ziółkowski, *signum specificum* Instytutu Socjologii jest zespołowa działalność badawcza pracowników naukowych. W tamtym czasie działały w Instytucie następujące jednostki: Zakład Socjologii Ogólnej, Zakład Historii Socjologii, Zakład Socjologii Rodziny, Zakład Socjologii Kultury, Pracownia Metod i Technik Badań Socjologicznych, Pracownia Badań Autobiograficznych, Pracownia Socjologii Pracy i Przemysłu, Zespół Teorii Poznania Socjologicznego, Zespół Badań nad Rodziną, Zespół Badań nad Współczesnymi Stosunkami Międzynarodowymi i Studium Doktoranckie (Kwilecki, Ziółkowski 1981: 31-37).

Inną znaną cechą, o której piszą autorzy, jest włączanie studentów w projekty realizowane przez Instytut. Obecnie wielu studentów socjologii już na początkowym etapie studiów publikuje swoje artykuły w periodykach naukowych, społeczno-kulturalnych czy prasie codziennej. Jak czytamy we wspomianej już publikacji: *W działalności dydaktycznej Instytutu kładzie się silny nacisk na rozwijanie więzi studentów z regionem. (...) Socjologiczne problemy Poznania i Wielkopolski stanowią stale przedmiot badań studentów uczestniczących w seminariach magisterskich* (Kwilecki, Ziółkowski 1981: 39). Praktyka ta, ukształtowana jeszcze w okresie międzywojennym utrzymuje się po dzień dzisiejszy. Najaktywniejsi studenci działają w Kole Naukowym Studentów Socjologii UAM oraz Stowarzyszeniu Studentów i Absolwentów Instytutu Socjologii UAM In Actio. Historia KNSS UAM sięga 1923 roku, obecnie jego Przewodniczącą jest Agnieszka Szymańska.

Na uwagę zasługuje również fakt silnego zakorzenienia Uniwersytetu, a w konsekwencji także Instytutu, w regionie i w mieście. Klasyczne studium Floriana Znanieckiego „Miasto w świadomości obywateli” miało swe kontynuacje w powojennych pracach Janusza Ziółkowskiego. W nawiązaniu do tych tradycji z inicjatywy Prezydenta Miasta Poznania i Jego Magnificencji Rektora UAM powołano Zespół Badań Jakości Życia. Realizuje on program badań wskaźników monitorujących jakość życia mieszkańców Poznania. (Ratajczak 2005: 18) Projektem kieruje Ryszard Cichocki. Dzięki zaangażowaniu trzech stron: mieszkańców, środowiska naukowego i władz miejskich możliwe jest tworzenie takiej wiedzy o mieście, która będzie pozwalała zarządzać nim w sposób zorientowany na mieszkańców (Cichocki 2005: 11).

Kolejną cechą wyróżniającą Instytut jest oferta dydaktyczna skierowana do studentów. Prócz podstawowego kanonu zajęć studenci mają możliwość wyboru jednej spośród pięciu specjalizacji. Należą do nich: Badanie rynku i opinii publicznej, Socjologia rodziny i problemów społecznych, Socjologia cywilizacji współczesnej, Socjologia zjednoczonej Europy, Socjologia wizualna. Na szczególną uwagę zasługuje ostatnia z nich, która jest propozycją unikatową w skali kraju. Obejmuje dziewięć przedmiotów o charakterze wykładowym oraz warsztatowym (Obraz i wizualność w kulturze zachodniej, Historia fotografii socjologicznej, Historia filmu socjologicznego, Ilościowe i jakościowe metody analizy obrazu, Strategie oporu wobec obrazów dominujących, Techniki fotografowania i cyfrowej edycji obrazu, Techniki filmowania i montażu, Imagologie. Reprezentacje władzy/władza reprezentacji, Obraz i przedstawienie w interakcjach społecznych).

Z inicjatywy Zbigniewa Tyszki w 1989 Instytut rozpoczął wydawanie Roczników Socjologii Rodziny. Czasopismo ukazuje się regularnie prezentując artykuły socjologiczne, psychologiczne, pedagogiczne i demograficzne. Obecnie funkcję Redaktora pisma pełni Anna Michalska. Z jej osobą silnie wiąże się drugi kierunek nauczany w Instytucie Socjologii, którego jest kierownikiem.

Należy bowiem podkreślić, iż w Instytucie istnieją obecnie dwa kierunki studiów. Pierwszym jest socjologia, drugim praca socjalna. Utworzona w 1992 roku specjalizacja praca socjalna z powodu dużego zapotrzebowania na wykwalifikowanych pracowników socjalnych przekształciła się w 2007 roku w samodzielny kierunek studiów. Jego absolwenci otrzymują tytuł licencjata pracy socjalnej.

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA REALIZOWANA W INSTYTUCIE SOCJOLOGII UAM

W chwili obecnej w Instytucie Socjologii funkcjonują następujące zakłady: Zakład Socjologii Życia Religijnego, Zakład Socjologii Teoretycznej, Zakład Socjologii Rodziny, Zakład Socjologii Narodu i Stosunków Etnicznych, Zakład Socjologii Kultury i Cywilizacji Współczesnej, Zakład Socjologii Ekonomicznej i Samorządu Terytorialnego, Zakład Metod i Technik Badań Socjologicznych, Zakład Historii Socjologii, Zakład Badań Problemów Społecznych i Pracy Socjalnej, Zakład Badań Kultury Wizualnej i Materialnej, Pracownia Socjologii Miasta.

Kadra naukowo-dydaktyczna Instytutu w roku akademickim 2009/2010 liczy 7 profesorów zwyczajnych, 10 profesorów UAM, 2 doktorów habilitowanych, 26 doktorów oraz 2 magistrów. Na studiach doktoranckich kształcą się obecnie 23 doktorantów. Zarówno pracownicy jak i doktoranci włączają się w struktury Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

Instytut Socjologii na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza jest jednostką o długiej tradycji i bogatym dorobku naukowym. W bieżącym roku mija 90 lat od założenia przez Floriana Znanieckiego Katedry Socjologii, która dała początek obecnemu Instytutowi. Niniejszy artykuł może zatem jedynie w sposób niezwykle skrócony przybliżyć działalność poznańskiego Instytutu.

Anna Drelich

Bibliografia

- CHAŁASIŃSKI J. (1948), *Trzydzieści lat socjologii polskiej, 1918 do 1947*. „Przegląd Socjologiczny” T. X.
- CHAŁASIŃSKI J. (1974), *Socjologiczny ośrodek poznański w latach 1920-1930*. „Kultura i Społeczeństwo” T. XVIII.
- CICHOCKI R. (2005), *Wskaźniki jakości życia mieszkańców Poznania*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- DULCZEWSKI Z. (2000), *O Florianie Znanięckim*. Poznań: Fundacja Naukowa im. Floriana Znanięckiego w Poznaniu.
- DULCZEWSKI Z. (1981), *Okres „poznański” w życiu Floriana Znanięckiego*, [w:] A. Kwilecki (red.), *60 lat socjologii poznańskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- KWILECKI A., ZIÓŁKOWSKI J. (1981), *Socjologia w Poznaniu w latach 1920-1980*. [w:] A. Kwilecki (red.), *60 lat socjologii poznańskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- RATAJCZAK M. (2005), *Strategia Akademicka i Naukowa Miasta Poznania*. <http://bip.city.poznan.pl/bip/public/bip/documents.html?co=list&parent=1295&instance=1001>, (dostęp 13.02.2010).
- RYBICKI P. (1975), *Znanięckiego «Wstęp do socjologii» odczytany po latach pięćdziesięciu*. [w:] A. Kwilecki (red.) *Florian Znanięcki i jego rola w socjologii*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- WINCŁAWSKI W. (2003), *Studia socjologiczne w polskim szkolnictwie wyższym dawniej i dziś*, [w:] K. Szafraniec, W. Wincłowski (red.), *Socjologia w szkołach wyższych w Polsce. Kształcenie socjologów i nauczanie socjologii po 1989 roku*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- ZNANIĘCKI F. (1931), *Od Redakcji*. „Przegląd Socjologiczny” T. I.